

De islandske Kursforskrifters Svalbarde ¹⁾

af

Gustav Holm

1925

Ved Norges Overtagelse af Spitsbergen 1925 er det af den norske Regering fastslaaet, at den officielle Fællesbetegnelse for denne Øgruppe og Bjørneø skal være „Svalbard“.

Navnet Svalbard findes jo flere Steder paa Island, uden at man derfor mener, at noget af disse Steder skulde være det Svalbard, der er nævnt i de gamle islandske Optegnelser.

Det har naturligvis heller ikke været den norske Regerings Hensigt, at det skal betragtes som en Kendsgerning, at Spitsbergen er opdaget af og har været kendt under Navnet Svalbard af de gamle Nordboer. Dette berettiger de historiske Kilder jo ikke til. Da der imidlertid sikkert er mange, der — fordi man har fastslaaet dette Navn paa Spitsbergen — har faaet den fejlagtige Anskuelse, at der maa være størst Sandsynlighed for, at man her har det Svalbarde, der omtales i de Islandske Annaler og i Kursforskrifterne i Landnámabók, vil jeg henlede Opmærksomheden paa, at det Land, der omtales i disse ikke er Spitsbergen, men Grønlands Østkyst ved Scoresby Sund.

GRØNLANDS HISTORISKE MINDESMÆRKER (1838—1845). Først skal her gengives det Resultat, man kom til i dette betydningsfulde Værk. I et Afsnit med Navn: „Udsigt over Grønlands gamle Geografi“ angiver C. C. Rafn den rimelige Beliggenhed af de vigtigste Steder i de gamle Beretninger. Han skriver her om Svalbarde ²⁾:

¹⁾ Omarbejdet efter en udførligere Artikel af samme Navn i „Meddelelser om Grønland“, Bind LIX.

²⁾ Grønl. hist. Mindesm. III, S. 846.

„Svalbarði i Hafsbotn, den kolde Kyst i Havbugten, som ifølge Annalerne opdagedes 1194, er uden Tvivl den i 1761 af Volkert Bohn fra Østerland Föhr besejlede og senere af Scoresby genopdagede Kyststrækning, af denne benævnt Liverpool Coast, indenfor hvilken der synes at ligge en stor Bugt, hvortil Scoresby's Sund fører. Afstanden af 4 Døgns Sejlads fra Langenæs paa Islands nordøstlige Kyst passer helt vel.“

I det efterfølgende gengives efter dette Værk og Finnur Jónsson's „Landnámabók“ (1900) den Omtale Svalbarde (Ϸ: den kolde Kyst) faar i de gamle Optegnelser.

ISLANDSKE ANNALER. — Blandt Islands historiske Skrifter er de i Middelalderen forfattede Annaler af stor Vigtighed. De var for en Del en Fortsættelse af Sagaerne. I „Grønlands historiske Mindesmærker“ er gjort Uddrag af 13 forskellige Annaler, i de 8 af disse omtales Svalbardes Opdagelse. Der skrives nemlig ved Aaret 1194: „Svalbarðs fundr“ eller „Svalbarði fundinn“. I en af Annalerne er Opdagelsen sat til Aar 1195).¹⁾

STURLUBÓK. — Den ældste Omtale vi har af Svalbarde findes i Kursforskrifterne i Indledningen til Landnáma i Sturlubók. Denne Bog er oprindeligt skrevet af Historikeren Sturla Thordarson i det 13de Aarhundrede efter en tidligere foreliggende Landnámatekst, som senere er gaaet tabt og som ikke kan være yngre end ca. 1230²⁾:

„Saa sig kyndige Mænd, at fra Norge fra Stat er der 7 „dægra“ Sejlads i Vest til Horn paa Islands Østkyst, men fra Snæfellsnes, hvor Vejen er kortest til Grønland, er der over Havet 4 „dægra“ Sejlads mod Vest. Man siger og, at naar man farer fra Bergen ret i Vest til Hvarfet paa Grønland, man da maa sejle 12 Mile Syd for Island. Fra Reykjanes i det sydlige Island er der 5 „dægra“ Hav til Jölduhlaup paa Irland [mod Syd, men fra Langanes i det nordlige Island] er der 4 „dægra“ Sejlads Nord paa til Svalbarda i Hafsbotn“³⁾.

Det indklammede Stykke [] er sprunget over i Sturlubók og her tilføjet efter Olaf Tryggvasons Saga⁴⁾. Det anførte Uddrag er iøvrigt saa godt som ordret overensstemmende med denne Sagas

¹⁾ Grønl. hist. Mindesm. III, S. 8.

²⁾ Landnámabók, S. XXXII.

³⁾ ibid. S. 129. Grønl. hist. Mindesm. III, S. 211.

⁴⁾ ibid. S. 262.

Tekst, hvorfor der til denne enten maa være benyttet en anden og bedre Afskrift af Sturlubók, end den vi har, eller den samme oprindelige Landnámatekst som er benyttet af Sturla.

Det ovenstaaende Uddrag af Landnáma gaar ud paa at vise

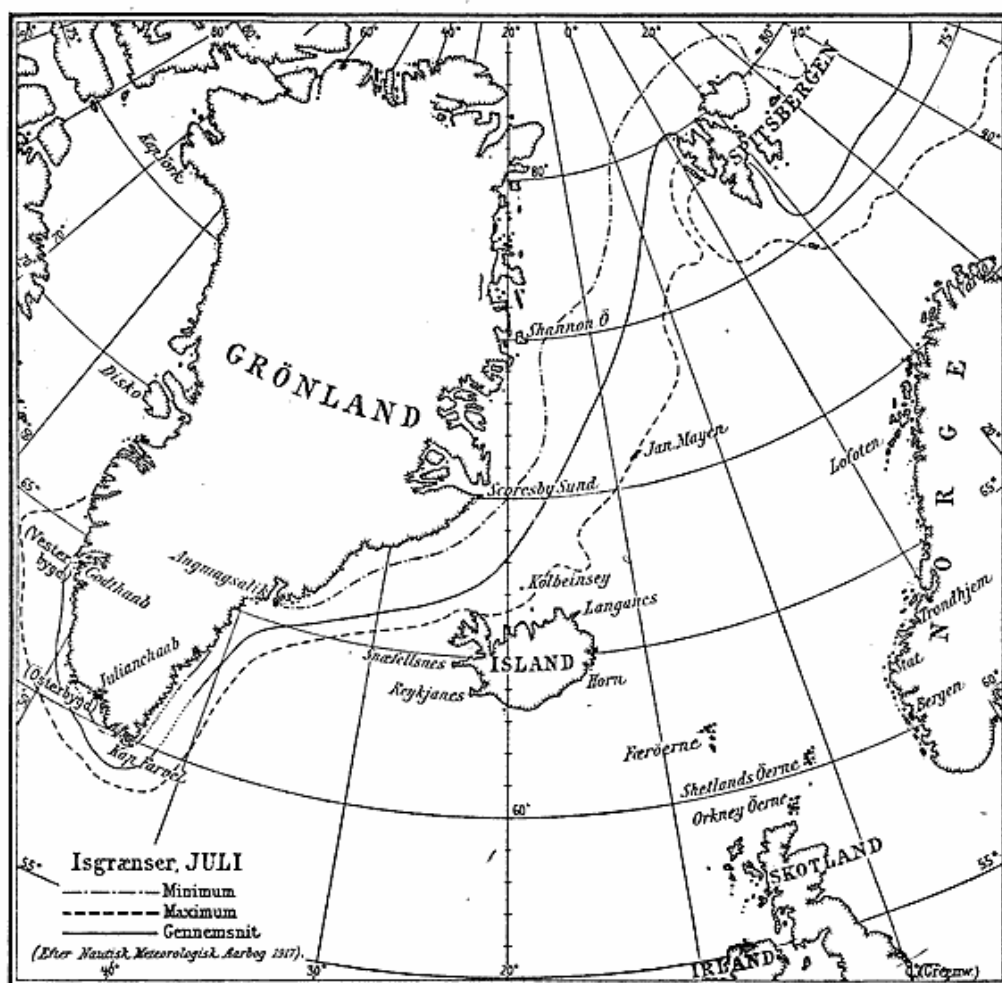

Fig. 1. Gennemsnits-Isgrænse samt Minimums- og Maximums-Isgrænse for Juli efter Observationer 1898—1913. (Nautisk Meteorologisk Aarbog 1917).

Vejen til Island og Grønland, men tillige at vise Islands Beliggenhed i Forhold til andre Lande, idet den giver Retninger og Afstande fra fire af de vigtigste Pynter paa Island til de efter Forfatterens Førmening nærmest liggende Lande.

Imod Øst, Vest og Syd anføres Landenes Navne, men derimod ikke mod Nord; her siger man, at Svalbarde ligger i Hafsbotn, nemlig ved Afslutningen af Havet, ved Isranden Nord for Island. Naar

Svalbarde var Scoresby Sund, var det mere betegnende at sige, at det laa i Hafsbotn, end om man havde sagt paa Grønland, især da Strækningen herfra, 70° Br., til Gunbjørnskær (ved Angmagsalik) altid var belemret med Is og derfor muligvis aldrig set.

Fra Stat i Norge til Horn paa Island siger Sturlubók er 7 „dægra“ Sejlad. Ordet „dægr“, der i Almindelighed betyder Halvdøgn, har oprindelig været brugt om Dagejladser under Kystfart, hvor man laa stille om Natten, men maa være gaaet over til at betyde Døgn paa Farten over det aabne Hav, hvor Sejladsen fortsattes uafbrudt.

Da Strækningen fra Stat til Horn naturligvis hyppigst har været gennemsejlet af Islænderne, maa Opgivelsen for denne være nøjagtigst. Afstanden er 540 Sømil (se Tabellen), altsaa er en Dagejlad 77 Sømil, og Gennemsnitsfarten noget over 3 Sømil i Timen. Denne Hastighed for Nordboernes Rejser over det aabne Hav synes meget rimelig.

Sturlubók		Antal af Dagsrejser	Afstand i Sømil	Dagsrejsens Længde i Sømil	Gennemsnitsfart, Sømil i Timen	
Fra	Til					
Stat	Horn	7	540	77	3.2	1) Til Jan Mayen eller Scoresby Sund. 2) Til Spitsbergen.
Snæfellsnes	Vest t. Grønland	4	300	75	3.2	
Reykjanes	Irland, Nordk.	5	660	132	5.5	
Langanes	Svalbarde	4	{ 300 ¹⁾ 840 ²⁾	{ 75 210	{ 3.2 8.7	
Hauksbók		Antal af Dagsrejser	Afstand i Sømil	Dagsrejsens Længde i Sømil	Gennemsnitsfart, Sømil i Timen	
Fra	Til					
Stat	Horn	7	540	77	3.2	1) Til Kap Farvel. 2) Til Jan Mayen eller Scoresby Sund. 3) Til Spitsbergen. 4) Til Scoresby Sund.
Snæfellsnes	Hvarf	4	630 ¹⁾	157	6.5	
Reykjanes	Irland, Nordk.	3	660	220	9.2	
Langanes	Svalbarde	4	{ 300 ³⁾ 840 ³⁾	{ 75 210	{ 3.2 8.7	
Kolbeinsey	Nord t. Grønland	1	200 ⁴⁾	200	8.3	

Hvis „dægr“ oversættes ved „Halvdøgn“, bliver saavel Dagsrejsernes Længde som Gennemsnitsfarten dobbelt saa stor som den, der er angivet i Tabellen. Som man vil se, vilde Farten blive saa stor, at det, for Sturlubók's Vedkommende vilde blive umuligt at kunne udføre Rejsen til Spitsbergen paa det opgivne Antal Dage, og for Hauksbók's Vedkommende vilde det desuden blive umuligt at udføre Rejserne til Hvarf, til Irland og fra Kolbeinsey til Grønland. Farten vilde iøvrigt overalt blive urimelig stor. Kursforskrifternes „dægr“ maa man derfor antage betyder „Døgn“ og ikke Halvdøgn.

Derefter skrives i Sturlubók, at fra Snæfellsnes Vest paa til Grønland, hvor Vejen er kortest, er der 4 Døgns Sejlads. Da Afstanden til Øerne Øst for Angmagsalik er 300 Sømil, bliver Dagejladsen 75 Sømil, der altsaa stemmer med den foregaaende. Da der ogsaa er 4 Døgns Sejlads fra Langanes til Svalbarde i Hafsbotn, maa denne Afstand ogsaa være omtrent 300 Sømil.

Fra Reykjanes til Irland, siger Sturlubók, er 5 Døgns Sejlads i Syd. Da Afstanden er 660 Sømil, bliver Dagejladsen 132 Sømil, altsaa en Gennemsnitsfart af $5\frac{1}{2}$ Sømil i Timen, hvilket sikkert er mere, end man kunde regne med i de Tider. Naar denne Rute er taget med i Indledningen til Landnáma, skønt Islænderne kun forholdsvis sjældent og under gunstige Vejrforhold kan have benyttet den, er det muligvis især for at angive Islands Beliggenhed i Forhold til Irland.

HAUKSBÓK. — Kursforskrifterne findes ogsaa i Landnáma i Hauksbók, der er skrevet ca. 1325. Denne Bog er en Sammenstøbning af to Haandskrifter, nemlig et af Styrmer Frode og et andet af ovennævnte Sturla. Haukr holder sig særlig til Sturlubók som den oprindeligste, og har omarbejdet og udvidet det ovenanførte Stykke af denne Bog. Nogle Enkeltheder har Haukr selv tilføjet¹⁾:

„Saa sige kyndige Mænd, at fra Norge fra Stat er der 7 „dægra“ Sejlads til Horn paa Islands Østkyst, men fra Snæfellsnes 4 „dægra“ Sejlads til Hvarf paa Grønland. Af Hernum i Norge skal man sejle lige mod Vest til Hvarf paa Grønland; og da sejler man Nord for Hetland, dog saaledes at man netop kan det, fordi man har klar Udsigt over Havet, men Syd for Færøerne, saa at man over Søen kun ser Fjeldenes halve Højde, men saaledes Syd for Island, at dets Søfugle og Hvalfiske lader sig se. Fra Reykjanes paa Islands Sydkyst er der 3 „dægra“ Hav til Jöldulaup paa Irland mod Syd, men fra Langanes paa Islands Nordkyst er der 4 „dægra“ Hav til Svalbarde nordpaa i Hafsbotn, men en „dægr“ Sejlads er der til Grønlands Ubygder fra Kolbeinsey mod Nord“²⁾.

Afstanden fra Stat til Horn, der er i Overensstemmelse med Sturlubók's, er nævnt foran, men dermed hører ogsaa Overensstemmelsen op. Det angives derefter, at fra Snæfellsnes er 4 Døgns Sejlads til Hvarf paa Grønland. Ifølge Sturlubók's Kursforskrift gaar Sejladsen fra Snæfellsnes ikke til Hvarf, men mod Vest, hvor Vejen er kortest til Grønland. Hvis de 4 Døgns Sejlads skulde forstaas til Hvarf,

¹⁾ Finnur Jónsson: „Grønlands gamle Topografi efter Kilderne“, 1898, S. 269 (Medd. om Grøn. XX).

²⁾ Landnámabók, S. 4. Grøn. hist. Mindesm. III, 213.

vilde Dagejladsen blive dobbelt saa stor Vest for Island som Øst for Island og Gennemsnitshastigheden urimelig stor, selv om man ved Hvarf vilde forstaa Kap Farvel (se Tabellen).

Den næste Afstandsopgivelse er fra Reykjanes til Irlands Nordkyst, der angives til 3 Døgns Sejlads. Afstanden er, som foran nævnt, 660 Sømil, Dagsrejsen altsaa 220 Sømil. Det er højst usandsynligt, at Nordboerne nogensinde har foretaget denne Rejse med saa stor Hastighed, nemlig med en Gennemsnitsfart af over 9 Sømil i Timen.

Hauksbók har — ligesom Sturlubók — det samme Antal Dagsrejser fra Langanes til Svalbarde som fra Snæfellsnes til Grønland.

Endelig berettes, at der fra Kolbeinsey (Mevenklint) er 1 Døgns Sejlads mod Nord til Grønlands Ubygder.

Kolbeinsey er en ca. 300 m lang og 30 à 60 m bred Klippe, der er 11 m høj over Havet og ligger 40 Sømil NNV. for Grimsey¹⁾. Den maa vel være opdaget paa Rejsen mellem Islands Nordkyst og Grønlands Østkyst.

Den korteste Afstand fra Kolbeinsey til Grønland, 180 Sømil, er mod NV. til den isblokerede Kyst; Afstanden til Scoresby Sund er 200 Sømil, hvilket giver en Gennemsnitshastighed af over 8 Sømil i Timen, som i al Fald kun har kunnet udføres en enkelt Gang. Omtalen af Kolbeinsey findes ikke i Sturlubók. At denne lille isolerede Klippe skulde være taget til Udgangspunkt i Kursforskrifterne er det jo ganske urimeligt at antage. Der bør derfor ligesaa lidt tages Hensyn til den som til Omtalen af 3 Døgns Sejlads til Irland eller 4 Døgns Sejlads til Hvarf paa Grønland, hvilke Oplysninger sikkert ikke falder ind under den oprindelige Landnámatekst, hvad „kyndige Mænd“ har sagt, men under Enkeltheder som Finnur Jónsson omtaler at Haukr selv har tilføjet.

For at faa sikker Vejledning til at bestemme Svalbardes Beliggenhed kan man derfor ikke benytte Hauksbók, men maa holde sig til Sturlubók.

IVAR BÅRDSÖN. — Det efterfølgende Uddrag af Ivar Bårdsön's Grønlands Beskrivelse er oprindelig skrevet i Slutningen af det 14. Aarhundrede og er en Oversættelse og ny Bearbejdelse af de gamle Kursforskrifter. Ivar Bårdsön var Præst i Bergens Stift og blev af Biskoppen sendt til Grønland, hvor han var Forstander paa Bispegården i en Række Aar²⁾:

„Saa sigger vise mend som føde ehre vdj Grønmland, och sist

¹⁾ „Den islandske Lods“, 1917, S. 137.

²⁾ Grønl. hist. Mindesm. III, S. 248 og 887.

komme aff Grønland, att norden aff Stad vdj Norge er vij dagge seyling rett vdj vester thill Horns som ligger österst paa Issland.

Item fraa Sneffelnæs aff Issland som er stackist till Grønland 2 dage och thou netters seyling rett i vester att zeylle och da liger Gunbiernershier rett paa mittveyen emellum Grønland och Issland, thette vaar gammell seyling, en nu er kommen is vdaff landnordenbotne, saa ner forshreffne sher, att ingen vden liffs fare denn gamble leed seyle, som her effter hörres.

Item fraa Langanæs som liger øffuerst paa Issland ved fornevnte Horns ehr ij dagges och ij netters seyling till Sualbarde i haffssaane.

Item de som seyle ville vdaff Bergen rettledest til Grønland och komme iche till Issland da shulle de zeylle rett vdj vester saa lenge de komme synden ved Issland til Røcheness, och da shulle de verre xij vger søess sønden i haffed af fornevnte Røcheness, och saa med fornevnte vestelede shall hand komme vnder det høye land vdj Grønland, som heder Huarff ...¹⁾.

Hertil skal jeg bemærke, at Ivar Bårdsøn nævner 2 Dages og 2 Nætters Sejlads²⁾ saavel fra Snæfellsnes til Gunbjørnskær som fra Langanæs til Svalbarde, altsaa at Afstanden til Svalbarde er, ligesom i de andre Beretninger, af samme Længde som fra Snæfellsnes Vest paa til Grønland. Han omtaler Sejladsen til Svalbarde mellem Sejladsen fra Island til Grønland og Sejladsen fra Bergen til Grønland, altsaa som en ret nærliggende Sejlads til Grønland.

Afstanden fra Reykjanes til Irland omtales selvfølgelig ikke, da den ligesaa lidt som Afstanden til Spitsbergen vedrører Grønlands-Beskrivelsen.

Ved Hjælp af Beretningerne faar vi altsaa fastslaaet, at *Kursforskrifternes Afstande er sikre, nemlig at alle tre Beretninger er enige om, at der fra Stat i Norge til Horn paa Island — 540 Sømil — er 7 Døgn's Sejlads, samt, at der fra Snæfellsnes i vestlig Retning til Grønland bruges samme Antal Døgn's Sejlads som fra Langanæs*

¹⁾ Medd. om Grønland. XX, S. 322.

²⁾ Beror formentlig paa en Misforstaaelse; skal være 4 Døgn. — Medens Sturlubók's 7 „dægra“ Sejlads fra Stat til Horn hos Ivar Bårdsøn svarer til 7 „dagge“ Sejlads, gengives Sturlubók's 4 „dægra“ Sejlads fra Snæfellsnes mod Vest til Grønland af Ivar Bårdsøn med „2 dage och thou netters seyling“. Han har altsaa gengivet det første „dægr“ ved Dag = Døgn, det andet ved Halvdøgn. Hvis Ivar Bårdsøns Opgivelse var rigtig, vilde Dagsrejsens Længde og Gennemsnitsfarten Vest for Island være dobbelt saa stor som Øst for Island, hvilket de „vise“ Mænd umuligt kan have sagt.

til Svalbarde. Dette Antal Døgn angives til 4, saa at disse Afstande bliver ca. 300 Sømil¹⁾). Denne Afstand er der fra Snæfellsnes mod Vest til Øerne Øst for Angmagsalik, og fra Langanes mod NNØ. til Jan Mayen og mod NNV. til Scoresby Sund.

Fig. 2. Nancykortet. Fillastre's Kopi fra 1427 af Claudius Clavus' første Kort. (Medd. om Grøn. XLVIII).

Jan Mayen kan formentlig ikke være Svalbarde, thi Ivar Bårdsön's Grønlands-Beskrivelse omfatter *kun* Grønland og Sejladsen dertil.

¹⁾ Om „dægr“ oversættes ved Døgn eller Halvdøgn har jo i denne Forbindelse ingen Betydning, da Dagsrejsens Længde her er ligegyldig. Det kommer kun an paa Forholdet 7 til 4.

GAMLE KORT. — De Oplysninger vi kan faa om Beliggenheden af Svalbarde af gamle Kort er sparsomme. Her skal omtales et Par af disse Kort.

Paa *Fillastre's* Kopi fra 1427 af *Claudius Clavus'* første Kort „Nancykortet“ ses den ældste kendte Fremstilling af Grønlands Østkyst (Fig. 2). I den latinske Tekst, der hører til dette Kort, staar i Oversættelse angaaende Grønlands Beliggenhed, at dets sydlige Del ligger under 63° 15' N. Br., „Dets første Forbjerg“ paa 65° Br. (altsaa ved Angmagsalik), „Dets andet Forbjerg“ paa 68° Br., og „Dets tredie Forbjerg“ paa 71° Br. (altsaa ved Scoresby Sund). „Men fra dette Forbjerg mod Øst strækker der sig et uhyre Land lige til Rusland ...“¹⁾

Nord for det nordøstlige Forbjerg paa Island ses paa dette Kort en stor flad Bugt, der kaldes Nordbonden, som afsluttes mod Syd af et særligt mærket, fremspringende Punkt paa 71° Br. (efter Breddegraderne paa Kortets venstre Rand), nemlig det Sted, der i Clavus' Tekst kaldes „Dets tredie Forbjerg“.

Bjørnbo paaviser, at den vigtigste og tilforladeligste Kilde, som ligger til Grund for Clavus' Grønlandsfremstilling, er de gamle grønlandske Kursforskrifter.

En vigtig Oplysning vedrørende Vejlængderne giver dette Kort, thi ved Eftermaaling ser man nemlig, at Afstanden paa Kortet fra Islands Vestkyst (Snæfellsnes) til det nærmeste Punkt mod Vest paa Grønland, nemlig Clavus' „Dets første Forbjerg“ paa 65° Br., er ligesaa stor som Afstanden fra det nordøstlige Punkt paa Island (Langanes) mod NV. t. N. til Clavus' „Dets tredie Forbjerg“ paa 71° Br. Den Kilde Clavus her har benyttet stemmer med Oplysningerne i Kursforskrifterne, idet disses Svalbarde har samme Beliggenhed som Clavus' „Dets tredie Forbjerg“. I de paafølgende Aarhundreder er dette Punkt fremhævet paa forskellig Maade paa adskillige Kort.²⁾

Paa et Kort af *Jón Gudmundsson* (født 1574) findes Navnet Svalbarde.³⁾ I Havet tæt Syd for Grønlands Kyst paa ca. 70° Br. staar nemlig: „Hafsbonderne id est, finis Svalbardæ“.

Denne Anbringelse af Navnet i Havet synes at være i Overensstemmelse med Omtalen af Svalbarde i Peder Claussøn's Uddrag

¹⁾ A. A. Bjørnbo: „Cartographia Groenlandica“, S. 92 (Medd. om Grønl. XLVIII, 1912).

²⁾ Medd. om Grønl. LIX, S. 290.

³⁾ Fridtjof Nansen: „Nord i Tåkeheimen“, Kristiania 1911, S. 315.

af Kongespejlet (Speculum Regale) i „Norriges Bescriffuelse“, Kbhvn, 1632, Side 180:

„Vdi samme Haff driffuer ocsaa offuermaade megen Iis langt ud paa Sommeren / oc besynderlig Øster oc Nordost ud ved Landet / [huilcken Iis kommer ud aff Sualdbarden / det er / aff Nordbotnen / eller den store Viig / som er bond oc ende paa dette store Norderhaff / som er imellem Norrig / Rysland / Island oc Grønland] / derfor skulle de som ville seigle der til Landet om Sommeren / seigle vel op mod Sønner og Sudvest før end de begiffue sig til Landet / paa det de skulle icke komme ud i samme Iisvalck eller Iisbrod“.

Denne Beskrivelse af Isens Oprindelse fra Svalbarde, passer jo ikke med de gamle Kursforskrifter. Peder Claussøn angiver Kongespejlet som sin Kilde dertil, men det indklammede [] Stykke findes ikke i det Uddrag af Kongespejlet, der er optaget i Grønlands historiske Mindesmærker, III, Side 317. Svalbarde var jo næppe opdaget, da Kongespejlet blev skrevet. Det indklammede Stykke maa man derfor antage, er en Tilføjelse af Peder Claussøn, der er taget fra samme Kilde, fra hvilken Jón Gudmundsson har faaet Navnet Svalbarde paa sit Kort.

Paa Biskop *Thord Thorlacius'* Kort fra 1668—69 (Fig. 3) er Nord for 70° Br. paa Grønlands Østkyst skrevet følgende Legende (8) paa Latin ¹⁾:

„Denne Strækning af Grønland kaldte de gamle for *Sualbarda*, hvilket Ord betegner en kold Kyststrækning eller Landkant; hele denne Egn er opfyldt med vidtstrakte Bjerge, dækkede med evig Sne, og Kysten er aldrig isfri“.

Her er altsaa en bestemt Udtalelse om Beliggenheden af de Gamles Svalbarde, som jo passer med Scoresby Sund. Den sidste Sætning i Legenden er betegnende for Isforholdene i dette Farvand, som, skønt til Tider kan befares uden Forulempelse af Drivis, dog formentlig sjældent er ganske isfrit.

¹⁾ Medd. om Grønl. IX, Tavle 7 og S. 51: „Latus hoc Grønlandiæ veteres *Sualbarda* apellabant, qvæ vox latus vel marginem frigidum denotat, totus hic tractus montibus abundat editissimis perpetua nive tectis Litori autem glacies continue adhæret“. — K. J. V. Steenstrup skriver om dette Kort S. 50: „Originalen hertil opbevares paa Søkortarkivet, men, da den ikke lod sig fotografere, maatte den først rentegnes. Paa denne Kopi er der imidlertid udeladt en Mængde Navne paa Steder i Norge, Island o. s. v., medens alle Originalens Navne paa Grønland ere medtagne, med Undtagelse af de større Inskriptioner, der ere markerede ved Tal, og hvis Indhold er følgende: — — —“ Der er 8 saadanne Inskriptioner, hvoraf den sidste er den ovenstaaende, der handler om Svalbarde.

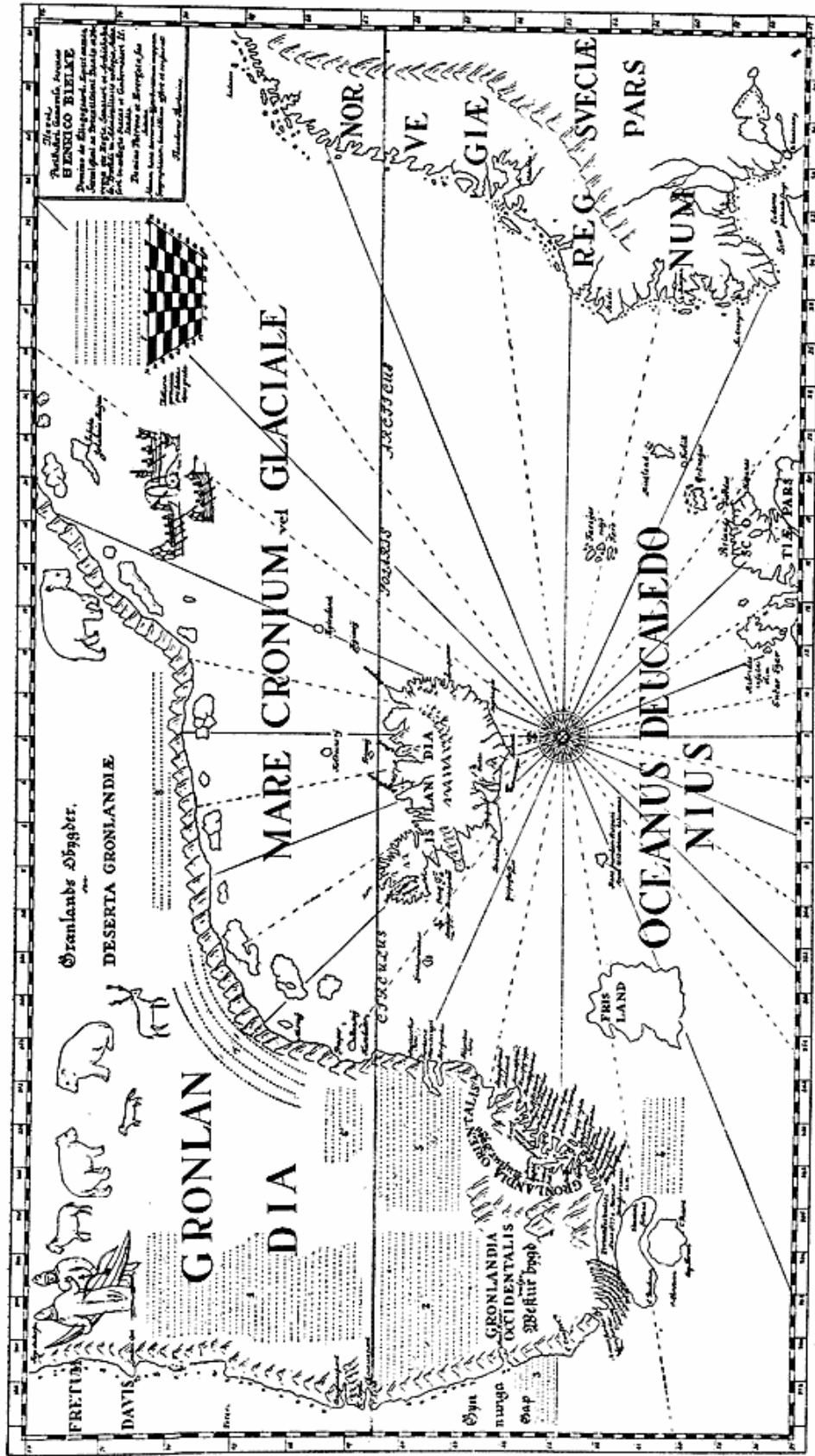

Fig. 3. Thord Thorlacius' Kort fra 1668-69. (K. J. V. Stenstrup: »Om Østerbygdens, Tavle 7 og S. 50 [Medd. om Grønl. IX]).

Angaaende den Bredde, hvorpaa Thorlacius har anbragt Svalbarde, skriver han ¹⁾:

„Anbelangendes Distancen mellem Island og Grønland, da formeldes der at være fra Snefjeldsnæs til Blaaserk to Dages og to Nætters Sejlads ²⁾, der er 48 Uger Søes eller 60 tyske Mile, efter som de Gamle holdt en Dags og en Nats Sejlads at være 24 Uger Søes eller 30 Mile. Desligeste fra Langenæs til Svalbard holdte de at være 48 Uger Søes, hvorudaf man kan ungefær slutte, hvad for en Latitudinem Svalbarde haver; thi efter den Regning skal den være 4 Grader Nord for Langenæs“.

Da Langanes ligger paa ca. 66½° Br., vil Thorlacius' Svalbarde komme til at ligge paa 70½° Br.

I Havet Øst for Svalbarde har Thorlacius indtegnet „Insulæ Johannis Maijen“ (Jan Mayen) med omtrentlig rigtig Beliggenhed. Denne Ø blev første Gang set af Hudson 1607, altsaa efter Spitsbergens Opdagelse, 1596.

Sydligere paa Kortet, Nord for 68° Br., staar en anden Legende (7), saalydende:

„Denne mægitge Indbøjning af Grønland kaldte de gamle *Trollebøtne* efter de Kæmper, som de troede havde Bolig her; den er ligesom et Opholdssted for den Drivis, som nordlige Vinde ofte fører fra denne Kyst ned til Sydgrønland og Island“.

Ogsaa her er Slutningen betegnende. Som bekendt er den omtalte Kyststrækning — saa vidt man ved — altid blokeret af svær Is.

Efter de gamle Kursforskrifter har altsaa saavel Clavus som Thorlacius anbragt det nordligste af de i Kursforskrifterne nævnte Punkter, Svalbarde, omtrent paa samme Sted paa Grønlands Kyst. De har formentlig begge været paa det rene med, at Afstanden fra Langanes til Svalbarde skulde være ligesaa lang som fra Snæfellsnes mod Vest til Grønland, og at Svalbarde derfor maatte ligge paa 70° — 71° nordlig Bredde, nemlig ved Scoresby Sund.

SVALBARDE ER IKKE SPITSBERGEN. — Forfattere, der i de senere Aar har behandlet Spørgsmaalet om Svalbardes Beliggenhed, er kommen til det Resultat, at der er størst Sandsynlighed for, at de Gamles Svalbarde er Spitsbergen.

¹⁾ Medd. om Grønl. IX, S. 19.

²⁾ Fejlagtig i Stedet for 4 Døgn. Th. Th.'s Kilde har formentlig været Ivar Bårdsøn's Beretning (jfr. S. 9 Note 2).

Man mener, at Oplysningerne i de gamle Kursforskrifter ikke giver nogen sikker Vejledning til at bestemme Svalbardes Beliggenhed, idet der med Hensyn til Retninger kun gives Hovedretninger Nord, Syd og Vest, men ingen Retninger mellem disse, og at Afstandene er endnu mindre nøjagtige, idet alle Afstandsmaalene er usikre, saa det er haabløst at søge noget System i de forskellige Afstande.

Men Hensyn til Retningen fra Langanes til Svalbarde er der kun det at sige, at naar Kursforskrifterne angiver, at der fra Langanes er 4 Døgn's Sejlads *Nord paa* til Svalbarde i Hafsbotn, ligger Retningen mellem NØ. og NV.

Flere af Forfatterne fremhæver, at naar de „kyndige Mænd“ har valgt Islands Nordøstpynt, Langanes, der gaar i nordøstlig Retning, til Udgangspunkt, synes det bestemt at tyde paa, at Svalbarde maa søges i den Retning. Afstanden til Jan Mayen vilde have passet godt, men man mener dog, at denne Ø ikke kan være Svalbarde, fordi den har saa lille Udstrækning, at man vanskelig kan tænke sig, at Opdagelsen af den skulde blive noteret som Opdagelse af nyt Land. Man antager derfor, at Spitsbergen maa være Svalbarde.

Hertil skal bemærkes, at hvis de „kyndige Mænd“ har villet angive Sejladsen fra Island til Grønlands Østkyst ved Scoresby Sund Egnen, har de ikke kunnet vælge et bedre Udgangspunkt end Nordøstpynten af Island. Hvis man havde valgt Nordvestpynten, kunde man sikkert kun meget sjældent derfra sejle Nord paa lige imod og gennem den mægtige Drivis for at naa Kysten, men maatte først staa Øst paa for at gaa uden om Isen. Dette undgaas fra Langanes, hvorfra Vejen gaar Nord paa og derefter tværs paa Land gennem Drivisen (se Fig. 1).

Med Hensyn til Udtalelsen om, at alle Afstandsmaalene er usikre, saa at det er haabløst at søge noget System i de forskellige Afstande, skal kun bemærkes, at man af det ovenstaaende vil se, at *alle Oplysninger i Kursforskrifterne i Sturlubók er sikre og giver god Vejledning. Beregnes Dagsrejsernes Længde efter de udløbne Strækninger over Havet, saavel Øst som Vest for Island, og efter det Antal Døgn, som ifølge Kursforskrifterne bruges til at gennemsejle dem, er der fuldstændig Overensstemmelse.*

Afstanden fra Langanes til Spitsbergen er 840 Sømil, der, hvis Spitsbergen var Svalbarde, skulde gennemsejles paa 4 Dagsrejser. Det er blevet fremhævet, at man i Almindelighed angav saa faa Dagsrejser, som man ansaa det for muligt under heldigste Forhold

at gennemsejle Strækningen paa. I Overensstemmelse hermed udtales, at de 4 Døgns Sejlads til Svalbarde maa forklares saaledes, at et Skib i Aaret 1194, der er gaaet ud fra Islands Nordkyst for at sejle til Norge, er blevet overfaldet af en stærk Sydveststorm, saa at det har været nødvendigt at bære af for Vejret. 4 Døgns Sejlads med gennemsnitlig 9 Knobs Fart vilde saa have bragt det til Spitsbergen.¹⁾

Dette stemmer med, at der i *Historia Norvegiæ* fortælles, „at mellem Bjarmeland og Grønland er et Land, hvor Sømænd, som fra Island skulde sejle tilbage til Norge, har landet og fundet „homines miræ magnitudinis“, eller at dette Land er fuldt af Is og sender store Isbjerge ud i Havet til stor Fare for Sømænd, som fra Norge skal rejse til Grønland“²⁾. I en lignende Fortælling staar, „da nogle Søfolk havde villet sejle tilbage fra Island til Norge, og da de var blevet drevet til de nordlige Strøg af Modvinden Hvirvel, saa landede de endelig mellem Grønlændingene og Bjarmer, hvor de paastod, at de havde fundet mærkelig store Mennesker og Jomfruernes Land (*virginum terram*), som skal undfange, naar de smager Vand. Men fra disse adskilles Grønland ved isklædte Skær (*scopulis*)“³⁾.

Da Navnet Svalbarde imidlertid ikke nævnes i disse Uddrag af *Historia Norvegiæ*, maa man gaa ud fra, at selv om det ukendte Land, disse Søfolk kom til, var Spitsbergen, var det ikke det i *Landnámabók* af „kyndige Mænd“ omtalte Svalbarde. Jeg benægter selvfølgelig ikke Muligheden af, at Nordboerne i Middelalderen lejlighedsvis kunde have besøgt Spitsbergen, men kun at dette Land er de islandske Kursforskrifters Svalbarde.

Var Landet kun set en enkelt Gang, vilde det sikkert ikke være omtalt i *Landnámabók* mellem de sædvanlige Sejruter, end mindre vilde det være nævnt i Ivar Bårdsön's Grønlands-Beskrivelse staaende mellem Kurser fra Island til Grønlands Bygd og fra Bergen til samme. Sidstnævnte Beretning — af „vise mend som føde ehre udi Grønnland, och sist komme aff Grønnland“ — har jo ikke medtaget andre uvedkommende Kursforskrifter. *En Rute fra Langes til Spitsbergen vedrørte jo ikke Grønland i ringeste Maade.*

Hvis Islænderne derimod ofte sejlede til Spitsbergen og drev Sæl- og Hvalrosjagt langs Iskanten, vilde Ivar Bårdsön's „vise“

...¹⁾ Gunnar Isachsen: Om opdagelsen af Svalbard, S. 16 (Det Norske Geogr. Selsk. Aarb. XVIII, Kristiania 1906—07).

²⁾ Gustav Storm: „Ginnungagap“, S. 344 (Arkiv for Nord. Filologi VI, Lund, 1890).

³⁾ Nansen, op. cit. S. 411.

Mænd ikke heller have omtalt denne Rute, og Landnáma's „kyndige“ Mænd vilde sikkert ikke sige, at Antallet af Dagsrejser dertil var ligesaa mange som mod Vest til Grønland, nemlig 4, thi de har jo dog fra Island saavel mod Øst som mod Vest angivet Gennemsnitsantallet af Dagsrejser og ikke saa faa Dagsrejser, som disse Strækninger under hurtigst mulige Forhold kunde udføres paa.

Det er endelig sagt, at naar Spitsbergén, som antydet i Historia Norvegiæ, var opdaget af stormdrevne Søfolk, vilde Kendskaben til dette Land ikke ophøre med dette Besøg, thi Omtalen i Landnámabók kan tyde paa, at man ofte sejlede derhen og drev Fangst langs Kanten af Storisen Nord efter. Følger man i Juli Iskanten, hvor der er en stor Mængde af de værdifulde Hvalrosser, kommer man ufejlbarligt til Spitsbergen. Man vil derimod ikke kunne komme til Grønlands nordlige Østkyst, uden at vove sig langt ind gennem Isen, og det er det ikke sandsynligt at de gamle Nordboer vilde have gjort, medmindre de havde Vished for, at der derinde var Land og følgelig Fangst at vente.¹⁾

Dette er sikkert rigtigt nok, men *Farvandet ud for Scoresby Sund kan være fuldstændig frit for Drivis*; det var det i Eftersommeren 1925, og har formentlig været det i det Aar Svalbarde blev opdaget, 1194. Inde i Sundet har Folkene da fundet et rigt Dyreliv af Hvalros, Narhval og Isbjørn, hvilke alle er Dyr, der var meget værdifulde for Nordboerne. De har derfor højst sandsynligt gentaget Besøgene aarligt, indtil Pakisen er bleven dem for besværlig, eller Dyrene er aftaget i Mængde. Landet er derefter gaaet i Glemme. Jeg kan slutte mig til følgende, tidligere fremkomne Udtalelse: „Selv om Isforholdene paa Grønlands Østkyst i ældre Tider ikke har været bedre end nu, vilde vistnok vore Forfædre ikke have betænkt sig paa at lægge gennem den spredte Drivis for at naa Kysten, hvis Maalet maatte have været denne“.²⁾

Det fremgaar af alt det ovenanførte, at jeg i Spørgsmaalet om Svalbardes Beliggenhed ganske kan slutte mig til den af Rafn i „Grønlands historiske Mindesmærker“ udtalte Anskuelse, nemlig, at *de islandske Kursforskrifters Svalbarde uden Tvivl er Grønlands Østkyst ved Scoresby Sund*.

¹⁾ Nansen, op. cit. S. 414.

²⁾ Isachsen, op. cit. S. 11.

SUMMARY

The „Svalbarde“ of the Icelandic Sailing Directions

by

Gustav Holm.

When in 1925 Norway took possession of Spitzbergen, Svalbard was officially established as the common name of this island group and Bear Island.

The object of the present is to prevent misunderstanding by drawing attention to the fact that the Svalbarde mentioned in the old Icelandic sailing directions is not Spitzbergen, but the east coast of Greenland at Scoresby Sound.

Svalbarde (i. e. the cold coast) was, according to Icelandic annals, discovered in 1194. The oldest mention of Svalbarde occurs in the sailing directions of the introduction to *Landnáma* in *Sturlubók*, originally written in the 13th century from an earlier manuscript, which was subsequently lost. The information contained in the sailing directions of *Sturlubók* is reliable and instructive. If the length of the day's sailing is computed from the distances run at sea, east as well as west of Iceland, and from the number of days which according to the sailing directions is used to traverse them, there is complete agreement.

All Icelandic sailing directions are agreed that from Stat in Norway to Horn on the east coast of Iceland — 540 miles — there is seven day's sailing. As this distance was naturally most frequently traversed by the Icelanders, the information relating to it must be most accurate. All sailing directions are also agreed that for traversing the distance from Snæfellsnes in a westerly direction to Greenland the same number of days is required as from Langanes in a northern direction to Svalbarde. The number of days given is four, so that this distance, as compared with the firstmentioned, becomes about 300 miles. This is the distance from Snæfellsnes towards west, to the islands east of Angmagsalik, and from Langanes NNE to Jan Mayen and NNW to Scoresby Sound (to Spitzbergen the distance is 840 miles).

In Ivar Baardson's description of Greenland from the end of the 14th century the voyage to Svalbarde is mentioned between the voyages from Iceland to Greenland and from Bergen to the same country. The description only deals with Greenland and the voyages to this land, and so the name Svalbarde cannot mean Jan Mayen or Spitzbergen, as these islands had no connection whatsoever with Greenland.

The oldest representation of the east coast of Greenland is to be found in the map of Claudius Clavus from 1427 (the Nancy map). When going over the distances of this map it appears that the distance from Iceland (Snæfellsnes) in a westerly direction to Greenland is as great as the distance from the northeastern point of Iceland (Langanes) to the most northerly cape mentioned by Clavus in lat. 71° N. on the east coast of Greenland. This

point thus agrees with the conformation given in the sailing directions as to the position of Svalbarde.

On Thord Thorlacius' map from 1668—69 the Greenland coast north of Iceland bears the inscription that this region by the ancients was called "Svalbarde". In the description accompanying the map it is written that according to the sailing directions Svalbarde must be situated 4 degrees north of Langanes, therefore in lat. $70\frac{1}{2}^{\circ}$ N.

Thus both Clavus and Thorlacius placed the northernmost of the countries mentioned in the sailing directions — viz. Svalbarde — in very nearly the same locality on the east coast of Greenland, i. e. at Scoresby Sound. On his map Thorlacius included the island Jan Mayen as situated in the sea east of Greenland.

When considering all that has been stated above as regards the situation of Svalbarde one feels bound to subscribe entirely to the opinion set forth by C. C. Rafn in „Grønlands historiske Mindesmærker“, 1845, viz. that the Svalbarde of the Icelandic sailing directions is beyond a doubt the east coast of Greenland at Scoresby Sound. In the end of the summer the waters off this part of the coast may be entirely free from drift ice, as it presumably was at the time of the discovery. In the sound a rich fauna has been found, consisting of walrus, narwhal and polar bears, all of which animals must have been very valuable for the old Northmen. Consequently, there is every likelihood that the visits were repeated year by year, until the pack ice placed too great obstacles in the way, or the animals decreased in quantity. Afterwards the country was forgotten.
